

R O S T A.

A KETTÉSZAKADT IRODALOMTUDOMÁNY.

Rettenetes dolog az a nagyon materiális józan ész! . . . A poézisnak az a hátsza is vagy, hogy az embert egy fentebb józan észhez vezérli, legalább olyat sejdített . . . Mint poétának és művésznek nekem nem volt elég a realizmus szűk köre. Kazinczy.

A *Széphalom* ezévi márciusi számában hosszabb tanulmányt közölt Pukánszky Béla tollából a százéves magyar irodalomtudományról. Most szeptemberben a *Budapesti Szemle* is megemlékezik végre Toldy *Handbuch*-jának százéves jubileumáról. Ez a megemlékezés több egyszerű történeti visszapillantásnál: egyúttal örvendetes állásfoglalást is jelent az irodalomtudománynak azzal az irányzatával szemben, amelyet Magyarországon a *Minerva* c. folyóirat inaugurált 1922-ben. Császár Elemér, a cikk szerzője, nagy megértéssel és elmélyedéssel állítja párhuzamba a „pozitivistá” és „idealistá” irodalomtudomány kutatási és földolgozó elveit. (Megemlíthette volna, hogy a „pozitivistá iskola” nevet ma már olyanok is tollukra veszik, akik Thienemann Tivadar cikke előtt — *A pozitívizmus és a magyar történettudományok*, *Minerva* 1922, — nem állmodták, hogy pozitivistá irodalomtudományt művelnek . . .) Az irodalomtudomány folyton megújuló volta és a kritikai szempontok állandóságának tagadása szűrődik le a tanulmányból, amely teljesen a modern irodalomfölfogás szellemében állapítja meg például azt, hogy

„ . . . mivel Toldy-nak éppen a legújabb jelenségek értékelésében ingadozó vagy téves volt az álláspontja, érthető, hogy Gyulai elődének jóformán minden értékítéletét elvetette és a magáéval pótolta.”

Ami erény volt a múltban, nem lehet bűn a jelenben sem és készséggel regisztrálhatjuk Császár Elemérnek azt a megállapítását is, hogy a huszadik század elején „az egész irodalomtörténeti termelést bizonyos kisszerűség jellemzi”. Való igaz bizony, már régen „elérkezett az új szintézis ideje” és ennek a szintetikus törekvésnek szellemében dolgozik éppen az úgynevezett szellemtörténeti irány. Nagy hálával tartozik ez az irány magának Császár Elemérnek, aki — miután *Heinrich Gusztávról* szóló emlékbeszédében (Egyetemes Philológiai Közlöny 1923) még rezerváltan nyilatkozott a régi filológián túlmenő irányzatról — maga is a *Minerva* munkatársául szegődött Jókai „esztétikán túli értékeit” fejtegetve és aki ma már ilyen bőkenyilatkozással lepi meg az ókonzervatív *Szemle*-olvasókat:

„Bizonyosnak látszik két dolog. Az egyik az, hogy az új eszmék termékenyítőleg fognak hatni tudományunkra, kivált abban az irányban, hogy az irodalomtörténet munkásainak figyelme ráterelődik a tudomány eddigi mulasztásaira, magának e tudományos disciplinának elméleti megalapozására és filozófiai betetőzésére. A másik, hogy az irodalom régibb, mondjuk, a pozitívizmusban gyökerező célkitűzései a jövőben sem vesztek el eleven erejüket . . . Hisszük azt is, hogy egymás eredményeit fölhasználva, egymást kiegészítve és támogatva fogják megoldani a jövő föladatait.”

E nyilatkozat után valóban nem is lehet „kettészakadt“ irodalomtudományról beszélni. Annál kevésbé, mert a gyakorlat is azt mutatja, hogy az új irány minden súrlódás és eszmeharc nélkül diadalt aratott. Csak meg kell nézni a *Minerva*, vagy a hasonló hitet valló *Széphalom* tudományos munkatársainak jegyzékét, hogy egy csomó olyan nevet találjunk az új milieuban, amely név valamikor a pozitivistá filológia diadalait jelentette: Császár Elemér, Lukinich Imre, Riedl Frigyes, Tolnai Vilmos, Zlinszky Aladár, Huszti József, Marót Károly . . . De hiszen maguk az új irány hívei is — a „dagadó önértet és feszülő energia“ büszke csapata — egész neveltetésükkel és erudíciójukkal az „idejét múlt“ pozitivistá korszakban gyökereznek. Ami pedig azt illeti, hogy a két irány hívei „még a súrlódásig, az eszmék harcáig sem jutottak el“: ez nem a „merészen nekilendülő“ fiatalabbakon múlt. Az idősebbek kerülték a megütközést, nyilván azért, mivel céltalannak látták az új elmélettel és gyakorlattal szemben a harcot. Pedig „a külföld szellemi életével elevebb kapcsolatban álló“ fölfogás „friss törekvése“ első föladatának az elméleti tisztázást tartotta. Ebből az elvi „spekulációból“ egész kis irodalom keletkezett, amelynek hamarjában össze is állíthatjuk a bibliográfiáját, talán nem ösmeri mindenik historikus, — hogy Mikes nyelvén szóljunk:

- Eckhardt Sándor, A Becker-Festschrift-ről, E. Ph. K. 1924:70.
 Hornyánszky Gyula, *Romantika a történetkutatásban*, Egyet. Phil. Közl. 1925:1.
 Horváth János, *Barok ízlés irodalmunkban*, Napkelet 1924 nov.
 Kószó János, A német tudomány köréből, *Minerva* 1923:93; *Újabb német irodalomtörténeti problémák és célkitűzések*, Egyet. Phil. Közl. 1924:33; H. Cysarz könyvéről, u. o. 1926:151; *Újabb könyvek a középkorról*, u. o. 1926:251; E. Rothacker könyvéről, u. o. 1927:140.
 Marót Károly, A klasszika-filológia válsága, *Széphalom* 1928:37;
 Az *ethnologia útja*, *Széphalom* 1928, 11. sz.
 Pauler Ákos, A szellemtörténet kategóriái, *Minerva* 1923:1.
 Pukánszky Béla, J. Nadler könyvéről, Egyet. Phil. Közl. 1923:101; A százéves magyar irodalomtudomány, *Széphalom* 1928:92.
 Thienemann Tivadar, A pozitívizmus és a magyar történettudományok, *Minerva* 1922:1; A német tudomány köréből, *Minerva* 1922:251.
 Trostler József, *Újabb irányok a német irodalomtörténeti kutatásban*, Bp. 1923; Magyar Nyelvőr 1921:79, 1925:21, 1928:57.
 Várkonyi Hildebrand, *Két monografia*, *Minerva* 1925:86.
 Zolnai Béla, *Nyelvtudomány és szellemtörténet*, *Minerva* 1922:93; *Művészet és szellemtörténet*, *Minerva* 1925:83; W. Mahrholz könyvéről. Századok 1925:306; *Magyarcélú filológia*, *Minerva* 1926:303; *Modern irodalmunk és az irodalomtudomány*, *Széphalom* 1927:8.

Ime: a csapatok, amik hiába vonultak föl az elméleti harcra. (Mert ez csak az elmélet bibliográfiája, az erősebben „súrlódó“ gyakorlat ma már köteteket mutathat föl . . .) Jellemző, hogy csupán egyetlen egy komoly elvi tanulmány készült, amely kritizálta az új célkitűzéseket és beleszólt a pozitívizmus-idealizmus vitájába: Hornyánszky Gyula cikke a *történettudomány általános jellegéről*. Ez a pozitívizmust védő tanulmány, amelyet voltaképpen egy titkoltan „idealista“ szellemtörténész írt, — csodák csodája — magában a *Minervában* jelent meg

(1924), dokumentálva, hogy ez a folyóirat nem riadt vissza a diszkussziótól, nem tért ki az önismeret követelményei elől és a legnagyobb liberalizmussal kezelte a más irányú célkitűzések elvi szempontjait is. Hornyánszky Gyula körülbelül ugyanarra a konklúzióra jutott, amire Császár Elemér. A *Minerva* lapjairól olvasható le ilyenformán az az állásfoglalás, amely egyesíti az erőket a „kettészakadt” irodalomtudomány területén is:

„A pozitívizmust nem lehet végleg letűnt, elintézett mozgalomnak tekinteni. A pozitívizmus a mai napig él, egyrészt, mert bizonyos igazságai-
ban örökkön fog élni, másrészt, mert az emberi értelemben mindenkor meg-
lesz a készség, hogy bizonyos pozitívista gondolkozási szempontok és for-
mák újból és újból föltámadjanak. Hitem szerint az individualizmusnak és
pozitívizmusnak tételeiből egyaránt kell válogatnunk, ha ahhoz a történet-
bölcselethez akarunk eljutni, amely a historikus igényeinek és érdekeinek
a legmegfelelőbb”. (1924:152.)

Ezzel le is zárhatjuk ezt a vitáig el sem jutott vitát, amelyből végered-
ményképen az szűrődik le, hogy egy gyékényen megáruulhat a két filológiai irány.
Aki pedig bizalmatlanok az új irodalomszemlélet exaktségával és „tudományos-
ságával” szemben, azoknak Széchenyi-vel felelhetünk: „Gyűlölöm az okost
poézis nélkül, inkább szeretem a poétát okosság nélkül”.

(Szeged.)

Zolnai Béla.

LEVELESTÁR.

Kritikai recept. Ha meg akarja tanulni a legmodernebb kritikai kiszólásokat, mint a kizárólagos fajmagyarság kellégeit, olvassa szorgalmasan az *Előőr*-sőt. Ime néhány szemelvény az *Előőr*s sistergős szókincséből: „galagoly”; „üres bugyuta”; „olajos habarcsú nyelvújcsli”; „egy ilyen ták, egy ilyen tatár, egy ilyen gyűge, egy ilyen gocoj, egyszóval: egy ilyen hólyag”. „minden egyéb, e r d é l y i i r o d a l o m, új irány: csak fityfranc és pókedelem”; „nemzetiszű szajhaság”; stb. stb. — *Danton halála.* A kommün alatt tényleg tilos volt előadni az Ember tragédiájának falanszter-jelenetét. Sőt a népbiztosság el is koboztatta a könyvesboltok példányait . . . De ebből még nem következik, hogy *Pekár* Gyula Dantonját is le kellene tiltani a színpadról. — *Márssal társalkodó londoni Vénusz.* A vers címe kitűnő és a témája is elég modern, csak a csomagolásról hiányzik a Múza pecsétje. Addig nem közölhetjük, amíg meg nem érkezik a marsbeli rádióválasz. — *Védelem P. J. számára.* A vitába nem szólunk bele. Amíg „dilettanti” certant, addig sub iudice „stylus” est. Tudományos műhelystílusra nem lehet a „művészi” essay mértékét szabni. A kérdés lényege különben is mélyebben van, mint a stílus-felszín. Nem írni kell tudni, hanem eredetien gondolkozni. Lapos-truizmusok és elcsépelet klisék alkalmazása helyett új szempontok és új gondolatok adaequat kifejeződését kell megteremtteni. Ne stílust, hanem embert műveljünk. — *Fővárosi.* Nagyrabecsülhetjük kiváló politikusainkat, de az már mégis csak ízléstelenség, ha valaki *A s s i s i S z e n t F e r e n c h*őz hasonlítja őket. — *John Meier.* A plágium-ügyben még nem láthatunk tisztán. Audi alteram partem. — *Hirig Simon.* A *h i r i g* szó eddig még nincs szótározva. Csak durva prózában használatos, valósággal verista kifejezés. Annyit jelent, hogy „verés”. *S i m o n* a pesti jassz nyelven = „nem lett a dologból semmi”. Azért mondják néha, hogy: „*Hirig Simon*”.